

Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben¹

1. Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv

Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (1811) a 19. századi kodifikációk első, korai csoportjába tartozik.

A 19. század a nagy polgári jogi kodifikációk korszaka volt. E kodifikációk kontextusát a polgári forradalmak és a létrejövő nemzetállamok adták.² Így a „polgári” törvénykönyv elnevezés e forradalmak vívmányait is jelzi: e törvénykönyvek a magántulajdonon alapuló, a feudális kötöttségeket megszüntető, a társadalom közép-pontjába a polgárt állító eszmerendszer megvalósítását tűzték ki célul. Gustave Flaubert (1821–1880) író (aki egyébként jogi tanulmányokat folytatott) írja egyik fontos regényében, hogy a jámbor lelkek rajonganak a (francia) Polgári törvénykönyvért, „ezért a – bármit mondanak is – zsarnokias, kicsinyes tákolmányért; mivelhogy a törvényhozó, ahelyett, hogy a kötelességét tenné, ami a szokásjog szabályozása, semmi más, magát a társadalmat gyúrná újra, mint valami Lükurgosz!”³ Tehát a 19. századi kodifikációk célja pontosan a társadalmi átalakítás, a társadalom átformálása is volt, ilyen szempontból ezeket a kodifikációkat forradalmi jellegűnek értékelhetjük. Például az elsőszülött gyermek privilegizált törvényes öröklési státusának megszüntetése, a gyermekek egyenlő örökösi részesedésének a bevezetése a nagybirtok tudatos lebontásának alapvető eszköze volt.⁴

Az így létrejött polgári eszmerendszer – fejlődése vagy változásai ellenére – mindmáig a kapitalista típusú berendezkedés alapjait adja. Ezzel magyarázható, hogy a 19. században elfogadott törvénykönyvek közül több – ha jelentős szociális jellegű mutációkkal is – még mindig hatályos.

A kodifikáció fő indokai:

- a jogszabályok megismerhetőségének biztosítása, a jogbiztonság szolgálata;
- adott esetben a jogszabályok egységesítése;
- a jogbiztonság a gazdasági fejlődésnek is előfeltétele;

1 A jelen tanulmány megírását az MTA Bolyai János kutatói ösztöndíja támogatta.

2 A Római Birodalom – és közvetve a római jog – bukása után is történtek kodifikációs próbálkozások, például a germán fejedelemségekben, Bizáncban, a városi jogokban vagy később az abszolút monarchiákban is, de a modern kodifikációk sora egyértelműen a polgári átalakuláshoz köthető.

3 Lásd *G. Flaubert*, *Érzelmek iskolája*, ford. Gyergyai A., Magvető, Budapest, 2005, 197. o. Lükurgosz spártai jogalkotó, az i.e. VIII. században tevékenykedett, a hagyományok szerint ő alkotta meg Spárta alkotmányát.

4 Lásd *Vékás L.*, Magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükrében, *Acta Universitatis Sapientiae. Legal Studies*, 2017/2, 220–221. o.

– erősíti az állampolgárok politikai identitását.

A magánjogi kódexalkotás korszakváltást jelez, reagál az életviszonyok megváltozására, hosszabb időre rögzíti az új korszak új normarendszerét, rendszeralkotási igénnyel lép fel, és a jogbiztonság követelményét is hatékonyabban szolgálja egy színvonalasan megalkotott törvénykönyv, mint a törvényhozó napi buzgalma és a jogszabályok követhetetlen áradata.⁵

Ha nagyon pontosan kívánjuk rögzíteni a polgári jog modern kodifikációjának a történetét, a francia polgári törvénykönyvet tulajdonképpen megelőzi a porosz Allgemeines Landrecht (1794) és az osztrák polgári törvénykönyv 1786-ban elfogadott és 1787-ben korlátozott területen, Galíciában hatályba léptetett változata.⁶ Az osztrák kodifikáció kezdeteinek kérdésére rögtön visszatérek, azonban fontos azt itt leszögezni, hogy ezek a korai kodifikációs kísérletek egyszerre helyezkedtek el két korszak határán: az abszolutista modernizációs törekvéseket (reformabszolutizmus⁷) és a polgári átalakulást is egyidejűleg jelzik. Kimondottan a polgári átalakulást rögzítő első kódex a francia polgári törvénykönyv, a Code civil (*Code Napoléon*), amelyet 1804-ben fogadtak el.⁸ A 19. századi kodifikációk között a német kodifikáció jellemzője a megkésetttség: a német polgári törvénykönyvet (*Bürgerliches Gesetzbuch*, *BGB*) csak 1896-ban fogadták el és 1900-ban lépett hatályba. Érdekesség, hogy mindhárom említett törvénykönyv – a francia, az osztrák és a német – még mindig hatályos, igaz, több jelentős módosítás után.⁹

Az osztrák kodifikáció kezdetei Mária Terézia császárnő korára nyúlnak vissza, aki 1753-ban kodifikációs bizottságot nevezett ki. Eredetileg a tervezet négy részből állt: személyi jog, dologi jog, követelési jog és perjog, azonban az utolsó részt leválasztották. Több átdolgozás után 1766-ra készült el a *Codex Theresianus* tervezete, azonban ez túl terjedelmesnek, bonyolultnak bizonyult (8357 paragrafusból állt). 1772-től kezdve új bizottság dolgozta át a szöveget, és 1786-ban mint *Josephinisches Gesetzbuch* ki is hirdették, illetve 1787. január 1-jén Galíciában hatályba is léptették. II. Lipót császár rövid uralma alatt (1790–1792) e kodifikációs erőfeszítések szüneteltek, viszont 1796-ra elkészült egy újabb szövegváltozat, amelyet szintén Galíciában, 1797-ben, kísérleti jelleggel hatályba is léptettek. Ennek a változatnak a kidolgozásában Karl Anton von Martini játszott meghatározó szerepet, és ez képezte az Általános Polgári törvénykönyv szövegének alapját. Ennek a szövegváltozatnak az újabb átdolgozásában Franz von Zeiller közreműködése kiemelkedő. Végül az osztrák Általános Polgári törvénykönyv (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, *ABGB*, a továbbiakban Optk.) 1810. július 7-én nyert császári megerősítést, és 1811. június 11-én az örökös tartományok (Habsburgische Erblande) számára kihirdették, hatálybalépésének az időpontja 1812. január 1-je.

5 Vékás L., Magánjogi..., i. m., 216–219. o.

6 Az ABGB és Magyarország viszonyáról lásd Vékás L., Magánjogi..., i. m., 222–223. o.

7 Vö. Pál J., A Habsburg Monarchia története 1526–1848, Mega Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014, 283–285. o.

8 Részletekről lásd Kecskés L., A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti vázlat, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2004, 205–243. o.

9 Részletekről lásd Veress E., Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslatról, in *uő.* (szerk.), Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 18–23. o.

2. Az Optk. Magyarországon és Erdélyben

Magyarországon a 19. század első felében, a polgári átalakulás („reformkor”) folyamán is a régi, középkori eredetű, szokásokon alapuló, úgynevezett történelmi magánjog volt hatályban. A reformkorban már komolyan felmerült a francia ihletettséggű polgári jogi kodifikáció igénye. „A reformkor tehát – a polgári rendet kiépítő és megszilárdító törvényalkotások közül a legfontosabbnak tartva – méhében hordta a polgári törvénykönyvet.”¹⁰ Érdemes megemlíteni Szalay László 1840-ben megjelent *Codificatio* című – akár programirratnak is minősíthető – írását,¹¹ amely a kodifikáció szükségességét vezeti le és a német történelmi jogi iskola és Savigny kodifikációt tulajdonképpen elutasító, legalábbis időszerűtlennek tartó álláspontja ellen érvel. Szalay másik írásában a francia modellt tartotta követendőnek: „S most vessünk egy pillanatot a francia törvényhozásra, mely tisztán minden feudális vegyülettől, típusa, vagy ha úgy tetszik, tükre a polgári haladás eszméinek, szükségeinek, irányának; mely, úgyszólván, törvényes formulázása az újabb polgárosodásnak; melynek feléről, mint helyesen megjegyztetett nem mondhatni: íme ezt megtartá magának a parancsoló osztály, — s másik feléről: ezt közössé tevő az engedelmeskedőkkel; mely egy nemzetnek egyes vezérelvek és vezéreszmék útján leszármazott, s mindamellet minden utópiai kísérletektől távol, kitűnőleg gyakorlati, valóságos köztörvénye... A francia polgári törvény egy századdal áll előtte a történelmi vegyületekre oltott egyéb ilyennemű gyűjteményeknek...”¹²

Az ősiség¹³ eltörléséről szóló 1848. évi XV. törvénycikk elrendelte, hogy „a ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elibe terjesztendi”. A törvénykönyv kidolgozásának a munkálatait Szalay László vezette volna. Ez a feladatmeghatározó norma nem fejthette ki a hatását: a forradalom bukása végett a törvénykönyv nem készülhetett el. Ahogy Mádl Ferenc fogalmazott: „A forradalom és szabadságharc elbukott. Az országra Világos gyásza és felhője borult. Sorsát osztotta a polgári jogi kodifikáció fiatal hajtása: a tervbe vett polgári törvénykönyv is.”¹⁴

Az 1848–49-es forradalom leverése után, a Haynau nevével jelzett véres megtorlásokat (több mint száz ember, például Batthyány Lajos vagy az aradi vértanúk kivégzését) követő neoabszolutista berendezkedést az erőltetett osztrák birodalmi egységesítés jellemezte. Ennek a gondolatnak a jegyében merült fel az Optk. bevezetése Magyarországon. Az Optk. bevezetésének előkészítését már 1850 elején elkezdték. Eredetileg az Optk.-n alapuló új törvények megalkotása révén

10 *Mádl F.*, i. m., 46. o.

11 *Szalay L.*, *Codificatio*, Budapesti Szemle, 1840, 1. évf. 1. köt., 1. sz., 238–260. o.

12 *Szalay L.*, *Tévedések II.*, in *Publicistai dolgozatok II.*, Heckenast Gusztáv, Pest, 1847, 67. o.

13 Az ősiség a nemesi birtok szigorú öröklési és elidegenítési rendje (*aviticitas, ius aviticum*). Az ősiség „olyan kötött tulajdoni rendszer, amely valójában szinte kizárta a szabad rendelkezési jog érvényesülését”. Lásd *Homoki-Nagy M.*, „Az ősiség eltörlése elvileg kimondatván”, in *Ünnepi kötet dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, SZTE ÁJK, Szeged, 2014, 185. o.

14 *Mádl F.*, i. m., 51. o. Mádl azt is bizonyítja, hogy szövegszerű tervezet sem készült. Az 1848-as kodifikációs tervekről lásd *Balogh J.*, *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma*, *Jogtudományi Közlöny*, 1999/10, 409–416. o.

képzelték el a birodalmi jogegységesítést. Végül az Optk. teljes bevezetésének az álláspontja győzött.

Az Optk. bevezetésére Magyarországon az 1852. november 29-i császári nyílt paranccsal (pátenssel), 1853. május 1-i hatállyal,¹⁵ Erdélyben az 1853. május 29-i császári nyílt paranccsal, 1853. szeptember 1-jei hatállyal került sor.¹⁶ Az Optk. szövegét a pátensek szerint magyarul is ki kellett volna hirdetni, a fordítás azonban a kihirdetés pillanatában még nem készült el, a hivatalos lap is csak a pátenseket közölte. Ezért az Optk. csak könyv alakjában jelent meg, viszont az első kétnyelvű, magyar–német változat is elkészült még 1853-ban.¹⁷ Ezt több magyar nyelvű kiadás is követte (például 1865, 1884, 1894, 1907, 1916-ban).

Az Optk. bevezetését Magyarországon külső kényszerként értékelték, amely a magyar jogfejlődést megtöri és idegen jogszabályt erőltet Magyarországra, de az ellenérzés alapjául szolgált a régi társadalmi rend (a nemesi vagyoni jogi kötöttségek) fenntartásának igénye is. Ez a cél ellentétes volt az AGBG modernizációs tartalmú rendelkezéseivel. Grosschmid Béni egyébként „alkalmazásban” és nem hatályban levő Optk.-ról beszélt, a hatályba léptetés legitimitáshiányára utalva.¹⁸

1860-ban az Októberi Diploma az Optk. alkotmányos alapjait megszüntette, mert visszaállította a Magyar Országgyűlést. A császár által összehívott Országbírói Értekezleten 1861-ben az Optk.-nak a magyar polgári törvénykönyv megalkotásáig való további alkalmazása kisebbségi álláspont maradt. Az Országbírói Értekezlet elfogadta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amely többek között azt is kimondta, hogy „a magyar polgári anyagi magántörvények visszaállíthatnak...”, azaz 1861. július 23-tól ismét a régi magyar (szokás)jog vált alkalmazandóvá (kivételt képez a telekkönyvi jog, amelyet fenntartottak). Az Optk. hatályvesztése azonban nem jelentette az Optk. hatásának a végét, hiszen elsősorban a vagyoni jog szokásjogi rendszere is, átvétel folytán, tekintélyes részben az Optk. szabályvilágában gyökerezett.¹⁹

Erdély ekkor (az 1848-as unió hatálytalanításának következményeként újra) formálisan külön állam, a Habsburg koronához tartozó nagyfejedelemség. Itt az Optk. viszont hatályban maradt, mert az Országbírói Értekezlet hatásköre nem terjedt ki Erdélyre. Az 1867-es osztrák–magyar kompromisszum, a kiegyezés azonban Erdély vonatkozásában alapvető változásokat hozott: Erdély újra Magyarország része lett. Ennek jogi előkészítési folyamatában fogadta el az összes felelős királyi minisztérium az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránti,

15 Vö. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, 246/29. Nov. 1852.

16 Vö. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 99/29. Mai 1853. Az Optk. bevezetéséről Magyarországon lásd még *Homoki-Nagy M.*, Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 16–23. o.

17 *Gedeon M.*, Az osztrák polgári törvénykönyv bevezetése Magyarországon, Klió, 2011/4, 80. o. A kétnyelvű kötetek Bécsben jelentek meg.

18 *Grosschmid B.* Magánjogi előadások. Jogszabálytan, Athenaeum, Budapest, 1905, 36. o. A magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbeléptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvénycikk is az „ország erdélyi részeiben (...) alkalmazásban levő polgári törvénykönyvről” rendelkezett (24. §).

19 *Szladits K.*, Az osztrák polgári törvénykönyv novella-javaslatáról, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1908/284. sz., 3. o. Erről a folyamatról osztrák szemszögből lásd *Ch. Neschwara*, Az osztrák jog Magyarországon, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 42–46. o.

1867. június 27-én közzétett rendeletét. E rendelet azt írta elő, hogy a „lényegesen változott viszonyokhoz képest a magán jogérdekek sérelme, a közhitel megrendítése s az igazságszolgáltatási folytonosság fennakadása megelőztessék, a jelenleg Erdélyben hatályban levő törvénykezési és igazságügyi szabályok ideiglenesen fennmaradnak, és a megyei, vidéki és székelyszéki törvényszékek és bírói hatóságok is működéseiket ezek szerint kell hogy folytassák” (14.3.).²⁰ Ezt követően pedig a Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról szóló 1868. évi XLIII. törvénycikk fenntartotta ezt az ideiglenes rendezést (12. §). Így a magánjogi jogegységesítés nem történt meg, az Optk. Erdélyben továbbra is hatályban maradt. Viszont az Optk. ausztriai és erdélyi változata között megindult a „szétfejlődés“, ugyanis az 1867 után elfogadott magyar törvények több esetben módosították az Optk.-t, azaz elkezdett kialakulni az Optk.-nak a sajátos erdélyi formája.²¹ Ugyanakkor a magánjogi fejlődés Ausztriában is folytatódott, így olyan törvényi rendelkezések is voltak, amelyeket Ausztriában hatályon kívül helyeztek vagy módosítottak, Erdélyben viszont a korábbi normaszöveg maradt hatályban (például az Optk. 943. §-a az ajándékozási ígélet írásbeli alakhoz kötöttségéről Erdélyben hatályban maradt, Ausztriában pedig közokirati kényszert írtak elő).

Szintén fontos kérdés, hogy mivel a polgári törvénykönyvek nem képezik a magánjog egészét és nem is szabályozhatnak minden kérdést, mi volt a magyar magánjog egésze és az Optk. közötti viszony Erdélyben. Grosschmid Béni nagyon helyesen ismerte fel, hogy az Optk. felett *ius commune*-képpen ott lebegett a magyar magánjog, ugyanis ha bármely kérdés az Optk. alapján nem volt eldönthető, kiegészítő jelleggel a magyar magánjogot kellett alkalmazni.²²

Az Optk. erdélyi hatályban maradásának fő oka, hogy a magyar polgári jogi kodifikáció az 1848-as politikai célkitűzésből lassan konkrét tervvé formálódott, és a magyar jogegységesítést egy új polgári törvénykönyv révén vélték megvalósíthatónak, ugyanis a kiegyezést követően a kodifikáció számára újra kedvező környezet alakulhatott ki. A kodifikáció akadályai is azonban igen jelentősek voltak, egyfelől a régi előjogok legalább részletes átmentésének az igénye, másfelől a szerves fejlődés eredményeként létrejött, sokak által megfelelőnek, magas minőségűnek és hatékornak tartott, egyébként igen nagy komplexitású szokásjogi rendszerhez való ragaszkodás. Gyakorlatilag a 19. század végén és a 20. század első felében is zajló szokásjog *versus* kodifikált magánjog meghatározó jelentőségű vita lényegéhez érkeztünk el. A szokásjogot a kodifikált joggal szemben védelmezők körébe jelentős magyar jogtudósok

20 Magyarországi Rendeletek Tára 1867, Pest, 1868, 191. o.

21 Az 1867 utáni magyar jogfejlődés az Erdélyben hatályos Optk.-t számos részletében módosította. Csak példa jelleggel kiemelve ilyen módosító törvények: az 1876. évi XVI. törvénycikk a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről; az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről; az 1879. évi L. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről; az 1881. évi XLI. törvénycikk a kisajátításról; az 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról; az 1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről; az 1894. évi XXXII. törvénycikk a gyermekek vallásáról; az 1874. évi XXIII. törvénycikk a nők teljeskorúságáról; az 1885. évi XXIII. törvénycikk a vízjogról; az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról; az 1883. évi XXV. törvénycikk az uzsoráról és káros hitelügyletekről; az 1895. évi XXXV. törvénycikk a törvényes kamatláb meghatározásáról stb.

22 *Grosschmid B.*, i. m., 36–37. o.

csatlakoztak, akik gyakorlatilag Savigny álláspontját erősítették, támogatták és fejlesztették. Ebbe a csoportba sorolható Wenzel Gusztáv és Zlinszky Imre, de tulajdonképpen Grosschmid Béni is. Wenzel egyértelműen Savigny híve: „A magyar magánjog a magyar nemzet jogalkotó szelleméből felett ki, s ezen értelemben nemzeti életünk egyéniségét és önállóságát tükrözi (...). A magyar magánjognak nemzeti jelleme abban áll, hogy (...) oly jogrendszer, amely a magyar nemzet ősi jogrendjéből indulván ki és abban gyökerezvén, alakulási momentumait és fennállási alapját a magyar társadalom sajátos organizmusában bírja.”²³ Grosschmid ellentmondásosságát Mádl Ferenc így ragadta meg: „délután a kormánybizottságban törvénykönyvet kodifikál, délelőtt pedig azt tanítja magánjogi előadásában, hogy a törvényalkotás haszontalan dolog (...)”, mert a jog az emberekben él, azt történelmi processzus hozza létre, a jog a nép és a társadalmi élet fejlődésével lépést tartó növekedés eredménye.²⁴

A kodifikációs folyamatok részeredménye az 1875. évi XXXVII. kereskedelmi törvény, amely úgy zárkóztatta fel a társasági jogot a kor szintjére, hogy a tulajdon és az ősiség megőrizni kívánt, feudális típusú intézményeire semmilyen hatást nem gyakorolt, hiszen csak az üzleti életet szabályozta, és nem a polgári jog általános rendjét. A társadalom és a gazdaság furcsa kettőssége alakult ki: egyidejűleg létezett az *aviti-citas* és a részvénytársaság.

A kodifikáció folyamata a 19. század végén előrehaladt, 1871-től rendszeresen jelentek meg a résztervezetek, 1895-től az igazságügyi minisztérium koordinálta a munkát, 1900-ra pedig elkészült a színvonalas első szöveg, amely mégis megbukott.²⁵ Mádl Ferenc szerint a bukás kisebbik oka a rossz szerkesztés volt, azonban ideológiai okok is fennálltak: így a „törvénykönyv jellege, társadalmi tartalma, amely túl feudális volt a burzsoázia számára és túl polgári a feudális erők számára”.²⁶ Erdei Ferenc szociológus e korszak kontextusát, a magyar társadalom sajátos kettős osztozottságát a következőképpen vázolta fel: „A felső szinten politikai szövetségben egyesült ugyan a történelmi nemzeti társadalom képviselője: a birtokos- és hivatalnoknemesség, a másik oldalon pedig a kapitalizmus polgársága, azonban e két társadalomrendszer már szinte teljes kifejllettségében állott egymás mellett, sőt lényegében egymással szemben. A történelmi nemzeti társadalom arisztokráciájával és úri középosztályával az államapparátus és a földbirtok pozícióiban már csak politikai vezetésre szorult, és mind a gazdasági, mind az irodalmi, szellemi életben meglehetősen hátrakerült. Annál erőteljesebben foglalta el ezeket a helyeket a frissen felnövekedett és most is egyre duzzadó polgári társadalom. A háború végén már szinte két Magyarország állott egymással szemben.”²⁷

1901–1902-ben megjelent a normaszöveg ötkötetes indoklása is, amely élő bizonyítéka a magyar magánjogtudomány rendkívül magas színvonalának. Vékás La-

23 Wenzel G., Az 1848. előtti magyar magánjog tekintettel újabb átalakítására, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1885, 4. o.

24 Mádl F., i. m., 59. További részletekről lásd Veress E., Az 1928. évi..., i. m., 24–27. o.

25 A részvénytársasági jog fejlődéséről Magyarországon lásd Veress E., A részvénytársaság a magyar jogtörténetben, Acta Universitatis Sapientiae. Legal Studies, 2018/2, 321–338. o.; Veress E., A részvény mint értékpapír, HVG Orac, Budapest, 2019.

26 Mádl F., i. m., 63. o.

27 Erdei F., A magyar társadalomról, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 357–358. o.

jos szerint „lennyűgöző az a jogászi kultúra és szakismeret, ami ezekből a kötetekből sugárzik”²⁸ – és igaza van.

A kodifikációs munka nem torpant meg, hanem tovább folytatódott. 1902–1906 között elkészült *A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő fõelõadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag* címû kilenckötetes anyag, majd 1906–1908 között *A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének fõkérdéseire vonatkozó bizottsági tárgyalások* címû munkaanyag.

Ennek alapján készült el 1913-ra az úgynevezett második szöveg (*A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Második szöveg*), amelyet Balogh Jenõ igazságügyi miniszter kisebb átdolgozások után az Országgyûlés elé terjesztett (*A polgári törvénykönyv törvényjavaslata. Az országgyûlés elé terjesztett szöveg*, vagyis a harmadik szövegváltozat). Az 50 tagú parlamenti különbizottság Nagy Ferenc vezetésével 1914-tõl kezdett a tervezeten dolgozni, és 1915. április 19-én így a negyedik szövegváltozatot terjesztették az Országgyûlés elé. A világháború és az azt követõ politikai és gazdasági események azonban megakadályozták a törvénytervezet elfogadását.

Így az elsõ világháború végéig Magyarországon megmaradt a jogi partikularizmus: az új, egységes Polgári törvénykönyv hiányában Erdélyben továbbra is az Optk. volt hatályban. Az egyetemeken és jogakadémiákon pedig „ausztriai magánjog” elnevezéssel tulajdonképpen az Erdélyben hatályos Optk.-t oktatták.

3. Az Optk. Erdélyben és a román jogegységesítés

Az elsõ világháború következményeként Erdély Románia részévé vált (de facto 1918 decemberétõl, de iure 1920. június 4-tõl, a trianoni békeszerzõdés idõpontjától).²⁹

Erdély Romániába történõ közjogi integrálását követõen, amelyet a trianoni békeszerzõdés szentesített (1920),³⁰ azonnal felmerült a magánjogi integrálás szükségessége. Annál is inkább, mert a közjogi integrálás pillanatában Románia területén számos partikuláris magánjog volt hatályban. A közjogi integráláshoz hasonlóan a magánjogi integráció szintén a román állam alapvetõ célkitûzése volt, de ennek megvalósítása a magánjogi viszonyok sokszínûsége végett jóval komplexebb feladatnak bizonyult. Nagy-Romániában egyidejûleg hat partikuláris magánjogi és négy partikuláris polgári perjogi rezsím létezett.

Az ókirályság területén a Code Napoléon alapján készült román polgári törvénykönyv volt hatályos. Dobruzsában és a Quadrilaterben általában szintén az ókirálysági jog volt hatályban, de jelentõs eltérésekkel a muzulmánok joga tekintetében. Besszarábiában az orosz törvények mellett a Hexabiblos (1345) volt hatályban, majd 1921-tõl néhány részletkérdés kivételével áttértek az ókirályság jogára. Bukovinában

28 Vékás L., Adalékok... i. m., 566. o.

29 Az 1910-es népszámlálás szerint Erdélyben a magyarok részaránya 31,64% volt. A kivándorlási hullámok, az asszimiláció, a szervezett és spontán (gazdasági indokú) román betelepülések következtében a magyarok részaránya Erdélyben, a 2011-es népszámlálási adatok alapján 17,80%-ra csökkent.

30 Erdély Romániához történõ csatolása a trianoni békeszerzõdés alapján. Részletekrõl lásd Romsics I., A trianoni békeszerzõdés, Osiris, Budapest, 2007.

az Optk., valamint ennek 1918 novemberéig keletkezett módosításai voltak hatályban. Erdély területén szintén az Optk. volt hatályban, viszont a magyar törvények által 1867 óta hatályba léptetett módosításokkal. Végül pedig a bánáti, körösvidéki és máramarosi területeken a történelmi magyar magánjognak 1918. december 1-jét megelőzőleg keletkezett szabályai voltak hatályban.³¹

A partikuláris jogrendszerek párhuzamos léte által okozott jogalkalmazási nehézségek, de még inkább a jogegységesítés politikai céljai végett Nagy-Románia létrejötte után elindult a jogegységesítés folyamata. Első lépésként viszont a Kormányzótanács I. rendelete fenntartotta, ideiglenes jelleggel, az Erdélyben hatályos jogot. Hasonló rendelkezést tartalmazott az 1923. évi román alkotmány 137. cikke.

A jogegységesítés lehet *teljes*, azaz az egész ország egységes jogterületté való egységesítése. Ezt gyorsan megoldani csak az ókirálysági jog Erdélyre való kiterjesztésével lehetett volna. Ezt javasolta igazságügyi miniszterként Constantin Hamangiu (1869–1932), aki 1932. január 1-től szerette volna hatályba léptetni Erdélyben az ókirályság jogát, néhány olyan terület kivételével, ahol a jogfejlődésben a regáti jog hatálya erőteljes visszalépést jelentett volna (nők teljeskorúságára, a házassági jogra, a gyámságra, a telekkönyvre és a hitvestársi öröklésre vonatkozó szabályok). A javasolt megoldás viszont így is erőteljes tiltakozást váltott ki, például a kolozsvári ügyvédi kamara egyenesen katasztrofálisnak tartotta a regáti jog kiterjesztését Erdélyre, és a többi ügyvédi kamarát is hasonló állásfoglalásra szólította fel.³² Ennek az ellenállásnak és Hamangiu halálának következtében ez a terv nem is sikerült. Egyébként az ókirályság jogának azonnali és teljes bevezetését a kortárs erdélyi román jogtudósok úgy értékelték, hogy az nem lenne az erdélyi román érdekekkel összhangban.³³

A teljes jogegységesítés másik módját az új magánjogi törvénykönyvek és törvények kidolgozása jelenti, ez a folyamat el is kezdődött, viszont a jogegységesítésnek ez a leginkább megtervezett, de legidőigényesebb változata.

A jogegységesítés azonban lehet részleges is, azaz a társadalmi viszonyok egyes köreinek az egységesítése addig is megtörténhet, amíg a teljes jogegységesítés megvalósul. A részleges jogegységesítést Romániában szükségmegoldásnak, a teljes jogegységesítéshez vezető folyamat részének tekintették. A részleges jogegységesítés megvalósulhatott a regáti jog egyes elemeinek kiterjesztésével, ez történt például az 1910. évi román erdészeti törvény esetében, amelyet 1923-ban Nagy-Románia egész területére kiterjesztettek. A részleges jogegységesítés kapcsán felmerülő másik, sokkal gyakrabban használt eljárás az új törvények megalkotása volt, amelyek egy-egy kérdéskört rendeztek a teljes országterületen azonos módon. A részleges jogegységesítés a második világháború kezdetéig folyamatosan zajlott. Csak a legfontosabb jogszabályokat kiemelve, ilyen egységesítő törvények voltak: az 1923. évi szerzői jogi törvény; az 1928. évi vallásfelekezetekről szóló törvény; az 1928. évi anyakönyvi törvény;

31 Ujlaki M., *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog*, Szeged, 1936, 7–8. o.; Balás G., *Erdély jókora jogtörténete 1849–1947 közötti kora*, Budapest, 1982, 156–157. o.

32 Vö. Budapesti Hírlap, 1931. július 8, 152. szám, 8. o.

33 C. Negrea, *Evoluția legislației în Transilvania dela 1918 până astăzi*, Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1943, 6. o.

a gazdasági, ipari gépek és járművek hitelbe való eladásáról szóló 1929. évi törvény; az 1924. évi,³⁴ majd az 1929. évi bányatörvény; a munkaszerződésekről szóló 1929. évi törvény;³⁵ az előzetes kényszeregyezségről (preventív konkordátumról) szóló 1929. évi törvény;³⁶ az idegen és a saját váltóról szóló 1934. évi törvény;³⁷ az 1934. évi csekk törvény; az 1938. évi telekkönyvi egységesítésről szóló törvény stb.³⁸

„A részleges jogegységesítés a dolog természeténél fogva mindig fokozatosan végbemenő folyamat, melynek eredményei mozaikszerűen helyezkednek el az egyes jogterületeken, át- meg átszöve az ezeken hatályos korábbi jogrendszereket olyan szabályokkal, amelyek valamennyi jogterületen egyformán hatályosak (...).”³⁹

A részleges jogegységesítés következtében a jogforrási rendszer Erdélyben a következőképpen alakult:⁴⁰

1. az 1918. december 1-jét megelőzőleg keletkezett magyar jogszabályok (törvények, rendeletek, szokásjog és bírói gyakorlat), ideértve az OPTK-t;

2. az 1918. december 1-jét megelőzőleg keletkezett, ideiglenesen hatályban tartott magyar jogszabályokat módosító román törvények és rendeletek;

3. az eredetileg az ókirályság területén hatályos, de utóbb az egész ország területére kiterjesztett jogszabályok;

4. a Nagy-Románia létrejötte után keletkezett, az állam teljes területén hatályos jogszabályok.

A részleges jogegységesítés a korábbi, Erdélyben alkalmazandó jog folyamatos hatályvesztésével járt.

A magyar jogszabályok román nyelvű oktatása és alkalmazása azonnal elkezdődött. Ebben jelentős segítséget jelentett, hogy a nemzeti egyenjogúságról szóló 1868. évi XLIV. törvencikk szerint „a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók” (1. §), azaz a joganyag jelentős része az impériumváltáskor román fordításban már rendelkezésre állt. A nyelvi váltás folyamatát több jogi szótár kiadásával segítették,⁴¹

34 Az új román bányatörvény, ford. *Letső L.* és *Domokos S.*, Viața kny., Cluj (Kolozsvár), 1924.

35 *Rozván J.*, Munkaszerződések. **Törvény a tisztviselők és munkások jog viszonyairól. A munkaszerződések**ről szóló, 1929. évi április 5-iki törvény és végrehajtási rendeletének teljes szövege magyarra fordítva és joggyakorlattal, Franklin műintézet, Oradea, 1933.

36 Lásd Az előzetes kényszeregyezségi eljárásról szóló törvény. A szenátus és a kamara által 1929. évi július 11-én megszavazott szöveg teljes magyar fordítása, Erdélyi Hírlap, Arad, 1929; *Legea asupra concordatului preventiv cu motivarea Ministerului de Justiție. Promulgată în Monitorul Oficial No. 149 bis din 10 iulie 1929. Comentată și adnotată de I. Fenichel și E. Weisz.* – Az előzetes kényszeregyezségi törvény a miniszteri indokollással. Megjelent az 1929. július 10-iki 149 bis számú Monitorul Oficialban, ford., jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta *Fenichel J.* és *Weisz J.*, Editura Tip. V. Laufer, Déva, 1929.

37 *Kormoss E.*, Az új váltótörvény magyarázata a törvény teljes magyar szövegével, Haiser György kny., Sibiu-Nagyszombat, 1934; *Szeghő I.*, Az egységes román váltótörvény, Lepage könyvkereskedés kiad., Cluj-Kolozsvár, 1934.

38 A témáról részletesen lásd *Ujlaki M.*, A magyar magánjog módosulásai Romániában, Budapest, 1934.

39 *Ujlaki M.*, Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog, Szeged, 1936, 12. o.

40 *Ujlaki M.*, Az utódállamok..., i. m., 11–12. o.

41 Például *A. Gerasim*, Dicționar practic (maghiar-román) al terminilor juridici și al altor expresiuni și cuvinte proprii pentru introducerea limbii române în materie de drept civil, procedura civilă, drept comercial, cambial, falimentar și al altor legi corelative – întocmit în urmarea codurilor române – (Magyar–román) gyakorlati szótára a román nyelvnek magánjogi, polg. perrendtartási,

illetve a kolozsvári I. Ferdinánd Egyetemen a két világháború közötti időszakban számos, az Optk.-n alapuló román nyelvű polgári jogi jegyzet jelent meg. Romániában az erdélyi partikuláris jog kérdéseivel külön szakfolyóirat, az *Ardealul Juridic* (1921–1940) foglalkozott.

Az Optk. román nyelvű oktatásában kiemelkedő szerepet játszott Camil Negrea (1882–1956) egyetemi tanár. A kolozsvári egyetemen szerzett jogi doktorátust (1904), és 1919-ig Fogarason volt ügyvéd. 1919-ben nevezték ki egyetemi tanárnak az újonnan alapított, román tannyelvű I. Ferdinánd Egyetemre Kolozsváron. Osztrák és magyar magánjogot, illetve telekkönyvi jogot oktatott. Négy kötetben jelentette meg főművét (*Dreptul civil al ținuturilor ardelenene și ungiurene în comparațiune cu dreptul român, 1921–1930*, címe magyarul: Az erdélyi és magyar részek polgári joga, a román joggal összehasonlítva). Közreműködött a II. Károly féle Polgári törvénykönyv és az 1938. évi telekkönyvi rendtartás kidolgozásában. Egyetemi oktatói és tudományos pályáját 1948-as (kényszer)nyugdíjazásáig folytatta.⁴²

A magánjog egységesítését – a regáti jog kiterjesztésének kudarcára való tekintettel is – Nagy-Romániában új törvénykönyvek megalkotásával tartották megvalósíthatónak. Így el is kezdődött a munka a két új magánjogi kódex, azaz a Polgári törvénykönyv és a Kereskedelmi törvénykönyv tervezetén.

A sajtó már 1936-ban beszámolt a munkálatok sikeréről a Kereskedelmi törvénykönyv kapcsán: „Az ősz folyamán parlamenti tárgyalás elé kerül az egységes Kereskedelmi kódex tervezete. A kereskedelmi jog egységesítésének előkészítésével megbízott bizottság munkálataival már annyira előrehaladt, hogy az új kereskedelmi törvénykönyv tervezete az ősz folyamán a parlament elé kerülhet. A törvénytervezetbe több olyan, jelenleg is érvényben levő törvényt vettek fel, amelyek az iparral, vagy kereskedelemmel szoros kapcsolatban állanak, így például a cégjegyzési törvényt és a tisztességtelen versenyről szóló törvényt teljes egészében beiktatták az új törvénytervezetbe. A tervezet bevezeti az egész ország területén a korlátolt felelősségű társaságok intézményét. Ez a társasági forma eddig csak Bucovinában létezett. A korlátolt felelősségű társaság főcélja – mint tudjuk – az, hogy a családi részvénytársaságokat helyettesítse. A részvénytársaságok rendszabályozásával kapcsolatban az igazgatósági tagok fokozott felelősségét vezeti be az új kódex.”⁴³ Valójában a folyamat hosszabb időt vett igénybe.

A Polgári törvénykönyv, a Kereskedelmi törvénykönyv és a Polgári eljárásjogi törvény tervezetét II. Károly király diktatúrája alatt fogadták el.

Az új Polgári törvénykönyv a Hivatalos Közlöny 1939. november 8-i számában jelent meg, hatálybalépését eredetileg 1940. március 1-re tervezték. Az igaz-

---

kereskedelmi váltó- és csődjogi, valamint más, ezekkel vonatkozásban levő anyagban való bevezetésre alkalmas jogi műkifejezések, más kifejezésmódok és szavaknak a román törvénykönyvek nyomán összeállítva, Sibiu (Nagyszeben), 1920; *T. Pop*, Dictionar juridic român-maghiar și maghiar-român, Institutul de Arte Grafice Ardealul, Cluj, 1921.

42 Többször volt a jogi kar dékánja (1920–1921, 1926–1927, 1940–1942), illetve az egyetem rektora is volt (1924–1925). 1940–1944 között, amikor Észak-Erdély a második bécsi döntés következtében visszakerült Magyarországhoz, Nagyszebenben tanított. Ügyvédi praxisát Kolozsváron is fenntartotta, számos sajtóvisszhangot is kiváltó perben képviselt ügyfeleket.

43 Vö. Keleti Újság, 1936. augusztus 7, XIX. évf. 180. sz.

ságügyminiszter nyilatkozata szerint „legnagyobb köszönetünket, hálánkat és hódolatunkat kell azonban kifejeznünk őfelsége II. Károly király iránt, akinek magas útmutatásai és csak a haza javát néző kezdeményezésére valósult meg ez a valóban rendkívüli méretű munka.”⁴⁴ A Kereskedelmi törvénykönyvet 1938-ban fogadták el és 1940-ben módosították, 1939. október 7-től a részvénytársaságok közgyűlésére vonatkozó szabályokat pedig hatályba is léptették (208-234. cikkek). A Polgári eljárási törvénykönyvet 1939-ben fogadták el, és egy évre rá formálisan új törvénnyel helyettesítették.

Mindhárom törvénykönyv hatálybalépését 1940. szeptember 15-ében állapították meg, majd újra halasztották 1941. január 1-jére, végül 1940. december 31-én a kódexek hatályba lépést bizonytalan időre elhalasztották. Ennek okát többek között Nagy-Románia területi veszteségei képezték: Besszarábiát át kellett adnia a Szovjetunióknak (1940. június), illetve a második bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt Magyarországnak kellett visszaadnia (1940. augusztus 30.). A területi veszteségeket időszakosnak tekintő Románia így a megmaradt országterületen nem kívánta hatályba léptetni az egységesítő reformtörvénykönyveket, hanem kívárt, bízva a területi veszteségek ideiglenes jellegében.

A három kódexet a román jogi gondolkodás értékes alkotásának minősítették.⁴⁵ Viszont Románia területi veszteségei, a kodifikáció támogatójának, II. Károly király emigrációba kényszerítése, a világháborús események és a háborút követően a szovjet típusú diktatúra uralomra jutása a három magánjogi törvénykönyv hatálybalépését véglegesen megakadályozta, ezért, amint látni fogjuk, nem valósulhatott meg a magánjognak az új kódexek révén való egységesítése.

4. Magánjogi folyamatok Magyarországon

Magyarországon az első világháborút követően, a 19. század végének és 20. század első felének kezdeményezései és tervezetei nyomán időközben a kodifikáció folyamata 1928-ra egy újabb, magas komplexitású és színvonalú, sorban ötödik tervezetet eredményezett, amelyet a Szászy Béla (1865–1931)⁴⁶ vezetett igazságügyi minisztériumi kodifikációs bizottság szövegezte meg. Ez a szöveg sem lépett hatályba. Ennek okairól lehet vitát folytatni, valószínűleg több tényező hatott. Elsősorban a nagy gazdasági világválságot (1929–1933) lehet megemlíteni.

Másodsorban a szokásjogi álláspont erejét még mindig nem lehetett alábecsülni. Szladits Károly, a korszak legjelentősebb magánjogásza is a kodifikáció szükségessége mellett érvelt, de alapvetően a szokásjogi álláspontok feltámadását okolja a Magánjogi törvényjavaslat sikertelenségéért.⁴⁷

44 Vö. Keleti Újság, 1939. november 10, XXII. évf. 259. sz.

45 C. *Negrea*, i. m., 22–23. o.

46 Szászy István (1899–1976) neves jogtudós édesapja.

47 Szladits K., Szokásjog és kódex. *Emlékkönyv Meszlényi Artúr születésének 60. évfordulójára*. Politzer Kiadás, Budapest 1936. 272. o.

A harmadik ok „az a meggondolás, hogy egy polgári törvénykönyv ne bontsa meg a trianoni békeszerződés folytán más államokhoz került egykori országrészekkel még részben meglévő magánjogi jogegységet.”⁴⁸

A revíziós politika reális esélyként számolt a történeti Magyarország legalább részleges egységének a helyreállításával. Illés József jogtörténész 1929-ben kifejtette, hogy „míg a magyar jog minden erőszakos elnyomás ellenére is továbbél az elszakított részekben, addig nem lehet, hogy Csonka-Magyarországon új jog foglalja el a régi helyét”.⁴⁹

Ugyanígy érvelt Kolosváry Bálint is: az elszakított területeken még hatályos magyar magánjog „a lelki és gondolkozásbeli egységnek még egyik fontos tényezője (...) akként öleli körül láthatatlan szellemi fal gyanánt az új határokon innen és túli magyar nemzetet. Kodifikálatlan volta a kodifikációra ugyan nagyon, de nagyon megérett, de ez a kodifikáció helyre nem hozható veszteséget is jelentene. A magánjogi jogegység lerombolását – egy újabb, egy magánjogi vonatkozású Trianont (...). Az új kódex magánjoga ezzel szemben a csonka ország szűkreszabott földrajzi területére szorulna vissza s megindítaná ezzel (sajnos sok más tényező mellett is) azt a lassú elidegenülési folyamatot, mely a testi sorompóknál sokkal károsabb lelki sorompók kialakulására vezetne.”⁵⁰

Szladits elégtétellel látta „azt a szívós ellenállóerőt, mellyel sok évszázad magyar jogfejlődése az új hatalmak megsemmisítési törekvéseinek ellenáll. De nem szabad magunkat ámítanunk: odaát már sok rést ütöttek a magyar jogrendszeren, melyet az egységesítő kodifikáció szökőárja⁵¹ már elönteni készül. A jogegységet már olyan sok ponton szakították meg, hogy annak megóvása semmi esetre sem lehet helytálló érv a magyar magánjogi kodifikációval szemben.”⁵² Vagyis Szladits kodifikációpárti álláspontra helyezkedett. Hasonló álláspontra helyezkedett Tóth Lajos: a Magánjogi törvényjavaslat alapvetően a szokásjog kodifikációja, és ha ebből a szokásjogi anyagból kodifikált törvény lesz, ez „nem állhat útjában annak, hogy odaát továbbra is – mint szokásjogi anyag alkalmaztassák; az ugyanis, hogy minálunk törvényvé tétett odaát való szokásjogi mivoltából semmit nem detrahál.”⁵³

A negyedik ok, amiért elmaradt a Magánjogi törvényjavaslat elfogadása, talán Szász Béla korai halála (65 évesen hunyt el), hiszen a véglegesítés folyamatában szükség lett volna a közreműködésére, az esetleges módosításoknak a törvénykönyv teljes szövegére gyakorolt hatásait pontosan felmérő, az összehangoló munkát irányító és elvégző tevékenységére.⁵⁴

48 Vékás L., Adalékok... i. m., 567. o.

49 Lásd Illés J., *Ünnepi beszéd a Magyar Jogászegylet 50. éves fennállása alkalmából*, Magyar Jogászegyleti Értekezések XXI. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1930, 217. o.

50 Kolosváry B., A magánjogi kodifikáció problémája, *Törvényhozók lapja*, 1932/1, 3. o.

51 Románia vonatkozásában a magyar magánjog hatályvesztésének folyamatáról lásd Veress E., Erdély magánjogi integrálása (1918–1945), in *uő.* (szerk), Erdély jogtörténete, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018, 457–469. o. A kérdés polgári perjogi vonatkozásairól pedig lásd Veress E., A jogegységesítés útvesztői. Polgári perjog Erdélyben 1918/1920 és 1945 között, *Rubicon* 2019/9-10, 101–103. o.

52 Vö. Szladits K., A magyar magánjog módosulásai Romániában (recenzió Ujlaki Miklós könyvéről), *Jogtudományi Közöny*, 1934/39. sz., 246. o.

53 Tóth L., Magánjogunk kodifikációjának kérdéséhez, *Királyi Közjegyzők Közönye* 1934/10, 35. o.

54 A Budapesti Hírlapban megjelent gyászír szerint „nagy kár, hogy a kódex parlamenti sorsa az ő kezéből immár végképpen kiesett”. Vö. *Budapesti Hírlap*, 1931. június 18, 135. szám, 4. o. Más for-

Vagyis 1940-ben Magyarországon még nem volt elfogadott polgári kódex, hanem a bírói jogfejlesztés eredményeképpen kialakult magánjog volt hatályban, az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat is elsősorban ezt a jogot összegezte és alakította át modern kódexszé. A törvényjavaslat hatálybalépése viszont elmaradt.

5. Az Optk. erdélyi hatályának vége: a gyorsított román és magyar jogegységesítés

Észak-Erdélynek a második bécsi döntéssel (1940) Magyarországhoz történő visszacsatolása felvetette a magánjog rendezésének a kérdését is. A jogalkotó az 1940. évi XXVI. t.c.-ben felhatalmazta a kormányt mindazon intézkedések megtételére, amelyek a visszacsatolt terület magánjogi rendszerének az ország fennálló jogrendszerébe való beillesztése végett szükségesek (3. §).

A magyar kormány Észak-Erdély teljes magánjogi integrálását szerette volna. Ez a folyamat azonban nem volt problémamentes. Az integrációs célt gyorsan csak az Optk. hatályon kívül helyezésével, illetve a régi, szokásjogi alapú magyar magánjog bevezetésével lehetett elérni, amely elsősorban a családjog és az öröklési jog vonatkozásában fontos kérdésekben tért el az Optk. megszokott rendszerétől.⁵⁵

Az erdélyi jogászközösség a kodifikált magánjoghoz ragaszkodott, és az egységes magyar magánjogi kódex megalkotásáig inkább hatályban tartotta volna az Optk.-t. Az Optk. idegen jog ugyan, érveltek, de nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy hatálybalépésének több generációra kiterjedő időszaka hozzászoktatta az erdélyi jogászokat ehhez az idegen joghoz, olyannyira, hogy ők ennek a jognak az idegen voltát nem is érzik.⁵⁶

A magyar jog kiterjesztésével kapcsolatos kifogásokat a marosvásárhelyi Ügyvédi Kamara felterjesztésben foglalta össze.⁵⁷ Három kifogáscsoportot szeretnék kiemelni.⁵⁸ Az első kifogás arra vonatkozott, hogy az Optk. házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályai az erdélyi lakosság érzületével, vagyoni és gazdasági viszonyaival az Optk. hatályának kilenc évtizede alatt összeforrtak, és Erdélyben a

---

rás is kiemeli, hogy „éppen azért igazán tragikus veszteség, hogy a nagy jogalkotó művész kezéből éppen akkor hullott ki a toll, amikor végre mindenki: parlament, jogtudomány és gyakorlati jogászság egységes lendülettel a kódex törvényerőre emelésére tökélt el magát. Most lenne a legnagyobb szükség Szász Béla nagyszerű alakítóképeségére, hogy a felhalmozott értékes bírálati anyagot egységes szerkezetbe foglalja az érintetlenül hagyott részekkel. Mennyire fog ez sikerülni nélküle: az idő mutatja meg.” Vö. Jogtudományi Közlöny, 1931/13. szám, 131. o.

55 Részletekről lásd *Burián L.*, Szokásjog versus kodifikált jog a magyar magánjog történetében, különös tekintettel a magyar magánjog bevezetésére Észak-Erdélyben, in *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 69–81. o.; *Szász I.*, Magánjogunk egységesítése az öröklési jog terén, Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica, 6. szám, Kolozsvár, 1942, 29–61. o.

56 *Schuster R.*, Erdély és a magánjog, Magyar Jogi Szemle, 1940. évf. XVII. szám. Schuster Rudolf (Medgyes, 1860 – Budapest, 1941) a kolozsvári jogi karon szerzett diplomát, ügyvéd, majd marosvásárhelyi kir. táblai bíró, kúriai bíró, szabadalmi bíró, jogi szakíró.

57 Vö. Erdélyi Jogélet, 1942/1–2.

58 *Túry S. K.*, Magánjogunk egységesítésének befejezése, különös tekintettel annak jogforrástani vonatkozásaira, Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica, 6. szám, Kolozsvár, 1942, 9–11. o.

magyar jog vonatkozó szabályai tűnnek idegennek. A második felvetés szerint a magyar magánjog nincs írásba foglalva, ezért nehéz e szabályokat az erdélyi lakosságra nézve hozzáférhetővé tenni. A harmadik fenntartás pedig arra vonatkozott, hogy a kodifikált jogot szokásjog váltja fel: így az Optk. eddigi szilárd keretei helyébe most a természeténél fogva cseppfolyósabb szokásjogi rendszer kerül. „A szokásjogról azt tanítja az elmélet, hogy az a nép jogérzetével megegyező és a köztudatban bennélő oly szabály, amely kötelező erejét éppen ebben a köztudatban bírja s amelynek jellemzője, hogy a folytonos gyakorlás útján, nem pedig a jogalkotás rendes formái között, vagyis nem a jogalkotó hatalom egyetlen aktusával jön létre. Ha ugyanis ez így van, legalább is kétséges, lehetséges-e elvileg az erdélyi nép köztudatában nem élő, az itt élő nép jogérzetével összhangban nem levő, itt alkalmazásban évtizedek óta vagy talán egyáltalán nem volt szokásjogi szabálykomplexumot kormányrendelettel Erdély területére kiterjeszteni.”⁵⁹ Fontos hangsúlyozni, hogy az ellenállás egyébként nem a jogegységesítéssel, hanem kifejezetten a szokásjogi alapú polgári joggal szemben merült fel. Ezt az attitűdöt azonban nem fogadták pozitívan, és alapvetően úgy tartották, hogy Erdélyt is elérte a 19. század második felében elterjedt nézet és irányzat, amely a jogszabályokat nem elsősorban a nemzeti kultúra szempontjából, hanem inkább a hasznosság és alkalmazhatóság szempontjából értékelte.⁶⁰

A kormányzat ezeket az érveket nem fogadta el és a jog egységesítése – így az Optk. kizorítása – mellett döntött, így teljessé tette a visszacsatolt keleti és erdélyi országrészek jogának az anyaország magánjogi rendjével való egységét, és végleg törölte ezzel az Optk.-t a magánjog tételes forrásai közül. A jogegységesítés legfontosabb eszközei: a dologi jog területén az 1440/1941. M. E. rendelet, a személyi és a családi jog területén az 1600/1941. M. E. rendelet, a kötelmi jog és a hiteljog kérdésében az 5460/1941. M. E. rendelet voltak. Az egységesítési folyamatot a 740/1942. M. E. rendelet zárta le a birtokvédelemre, a házassági vagyonjogra, az öröklési jogra és a szerzői jogra vonatkozó szabályok kiterjesztésével, illetve a magyar magánjog kiterjesztéséről szóló generálklauzával. A szakirodalomban úgy értékelték, hogy az Optk. hatályon kívül helyezésével Észak-Erdélyben jogi vákuum keletkezett, ugyanis egyfelől formailag ugyan megtörtént a magyar szokásjog átültetése, de másfelől nem ismert az így hatályba léptetett jog tartalma. A formailag hatályban lévő magyar szokásjogot annak alkalmazásával az erdélyi jogalkalmazónak kell létrehoznia.⁶¹

A jogegységesítés mellett szólt az Optk. idegen, Erdélyre rákényszerített jellege, a szokásjognak az erdélyi jogérzethez való közelsége, és a legfontosabb érv: a visszacsatolt területek és az anyaország jogrendszeri egységének helyreállítása.⁶² Azt is megállapították, hogy a magyar jog „tartalmát a szokás forrotta ki, ám alkalmazásuk jogi alapja Erdély területén immár nem a szokás, hanem a törvényhozói hatalom közvetett (utaló) kijelentése.”⁶³

59 *Túry S. K.*, i. m., 11–12. o.

60 *Túry S. K.*, i. m., 13. o.

61 *Balás P. E.*, A magyar szerzői jog szabályainak kiterjesztése a felszabadult keletmagyarországi és erdélyi országrészekre, *Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica*, 6. szám, Kolozsvár, 1942, 66–69. o.

62 Részletekről lásd *Túry S. K.*, i. m., 10–12. és 17. o.

63 *Túry S. K.*, i. m., 17. o.

Így az Optk.-t Észak-Erdélyben a történelmi magyar jog visszavezetése révén helyezték hatályon kívül. Ezért pontatlan Demeter János professzor azon megállapítása, hogy általában Erdély területén az Optk.-t alkalmazták, „mindaddig, amíg azt a román törvényhozás hatályon kívül nem helyezte”.⁶⁴ Ez a megállapítás csak a második bécsi döntés által Romániánál hagyott területekre (Dél-Erdélyre) nézve igaz. Dél-Erdélyben a román állam 1943-ban, felülírva a tudományosan megalapozott, fokozatos magánjogi integráció tervét, amely a második világháború előtti időszakot jellemezte, kiterjesztette az addig vitatott és meghaladottnak tartott ókirálysági jogot (1943. évi 389. törvény a polgári és kereskedelmi jogszabályok Kárpátokon túli Romániára való kiterjesztéséről).

A második bécsi döntés által Észak-Erdély vonatkozásában bevezetett politikai rendezést azonban elsöpörték a második világháború végének körülményei. A trianoni rendezés igazságtalanságát viszonylag korrekt, kompromisszumos módon rendező bécsi döntőbíráskodás alapját Hitler és Mussolini döntése jelentette, ezért fenntartására a háború után nem volt tényleges esély. Ugyanilyen irányba hatott a háborúból való sikeres román kiugrás ténye, valamint Sztálin viszonyulása az erdélyi kérdéshez. Észak-Erdélyt a szovjetek 1945 márciusában átadták a román közigazgatásnak, a román jogalkotó pedig villámgyorsan, 1944 áprilisában bevezette az ókirálysági román magánjogot (1945. évi 260. törvény), az 1864. évi Polgári törvénykönyvet. Ezzel a román jogegységesítés folyamata alapjaiban lezárult.⁶⁵

Az Optk. cseréjének eredeti modelljeit, azaz új magyar vagy új román polgári törvénykönyvvel való leváltását a kelet-közép-európai történelem bonyolult folyamatai akadályozták meg. Az Optk. hatályvesztése Észak-Erdélyben a történelmi magyar jog, Dél-Erdélyben az ókirálysági román jog kiterjesztésével valósult meg. A második bécsi döntést követően Észak-Erdélyben hatályba lépett történelmi magyar jogot pedig nagyon rövid idő után, a román igazgatás visszatérését követően az ókirályság joga váltotta fel, immár a Románia keretei között újra egységesülő Erdélyben. Következésképpen Erdélyben az Optk.-t majdnem kilenc évtizedig alkalmazták, így ezen évtizedek alatt előbb a magyar (1853–1920), majd a román polgári jognak (1920–1943) is szerves részét képezte.

64 *Demeter J.*, A román jog kodifikálásának szakaszai és jellemzői, *Jogtudományi Közlöny*, 1985/4, 211. o.

65 A kérdéstről részletesen és a továbbra is hatályban maradt néhány partikuláris szabályról lásd *Kiss G.*, Magánjogi törvényhozás Romániában, *Jogtudományi Közlöny*, 1948/5–6, 45–51. o.